

Jakub Kraciuk¹
Katedra Ekonomiki Rolnictwa
i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Szara strefa w Europie

The shadow economy in Europe

Synopsis. Jednym z ważniejszych problemów występujących w gospodarkach krajów europejskich jest istnienie szarej strefy. Jej udział w PKB w najslabiej rozwiniętych gospodarczo krajach Europy Wschodniej jest ponad trzykrotnie wyższy niż w najbogatszych krajach Europy Zachodniej. Ważnym aspektem funkcjonowania szarej strefy są oszustwa podatkowe lub też unikanie podatków w granicach prawa. Przedsiębiorstwami, które przede wszystkim prowadzą działania mające na celu unikania podatków, są korporacje transnarodowe. Wykorzystują w tym celu raje podatkowe oraz stosują ceny transferowe.

Słowa kluczowe: szara strefa, oszustwa podatkowe, unikanie podatków.

Abstract. One of the most important problems in the economies of European countries is the existence of a shadow economy. Its share in GDP in the least economically developed Eastern European countries is more than three times higher than in the world's richest countries in Western Europe. Important aspects of the shadow economy are tax evasion or tax avoidance within the limits of law. Transnational corporations are the ones which most frequently take actions aimed at avoiding taxes. For this purpose, they make use of tax havens and transfer pricing.

Key words: shadow economy, tax evasion, tax avoidance.

Wstęp

Mianem szarej strefy określa się tę część działalności gospodarczej, która występuje w sposób niezarejestrowany i często nielegalny, bez opłacania należnych podatków i opłat na rzecz państwa. W definicji tej można zauważyć dwa podejścia do szarej strefy. Pierwsze traktuje funkcjonowanie w szarej strefie jako działalność niezarejestrowaną. Drugie odwołuje się do sfery behawioralnej, tj. uchylania się w działalności od określonych obowiązków nałożonych przez prawo [Gołębiowski 2007]. Ekonomisci od kilkudziesięciu lat zajmują się zjawiskiem szarej strefy. Jest ona też jednym z problemów badawczych teorii neoklasycznej, behawioralnej czy też nowej ekonomii instytucjonalnej.

Celem artykułu jest ukazanie elementów funkcjonowania szarej strefy w gospodarce europejskiej.

¹ Dr hab. inż., adres: ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, tel. (0-22) 59 34 114, e-mail: jakub_kraciuk@sggw.pl.

Przyczyny i skutki funkcjonowania szarej strefy w gospodarce

Pojęcie szarej strefy jest trudno jednoznacznie zdefiniować. Zjawisko to jest przedmiotem badań zarówno ekonomistów, jak też socjologów oraz prawników. Z ekonomicznego punktu widzenia szarą strefę należy rozumieć jako tę część produktu krajowego brutto, która z powodu nierejestrowania lub niepełnego rejestrowania nie jest mierzona przez oficjalne statystyki [Pietrasz 2007]. Według innej definicji szarą strefą określa się tę część produkcji, która odbywa się w sposób niezarejestrowany i często nielegalny, bez opłacania należnych podatków i opłat na rzecz państwa. Elementami szarej gospodarki są zarówno praca „na czarno” niezarejestrowanego pracownika, jak też funkcjonowanie uchylającej się od płacenia podatków firmy, nielegalna sprzedaż towarów i usług bez odprowadzania należnych podatków pośrednich lub wykonywane odpłatnie, ale bez zgłoszenia do odpowiednich organów i spełnienia wymogów podatkowych, usług na rzecz sąsiadów [***** <http://www.nbportal.pl...>].

Stymulatorem rozwoju szarej strefy jest głównie system podatkowy, a w szczególności polityka fiskalna, sprzyjająca unikaniu płacenia podatków, ceł, składek ubezpieczeń, itp. Pożywką dla rozwoju szarej strefy są także nadmierne regulacje, ograniczające swobodę przedsiębiorstw i osiągany przez nie poziom zysku. Wysokie obciążenia podatkowe i parapodatkowe aktywizują szarą strefę. Im wyższe koszty podatkowe i więcej regulacji, tym więcej zatrudnionych w szarej strefie. Niechęć do płacenia podatków jest zresztą tak ponadczasowa i uniwersalna, że raczej nie istnieje taki poziom podatków, przy którym atrakcyjność funkcjonowania w legalnej gospodarce byłaby większa niż w szarej strefie. Istnienie szarej strefy może być wynikiem żywiołowej i twórczej reakcji na brak zdolności państwa do zaspokajania potrzeb społeczeństwa. Może też być przejawem społecznego nieposłuszeństwa, którego siłą napędową jest nieodłączny człowiekowi instynkt samoobrony. Na rozmiary szarej strefy wpływ ma również poziom moralności podatkowej, czyli przyzwolenia społecznego na unikanie płacenia podatków. W Polsce często nie uważa się tego za działanie nieetyczne, jest to raczej postrzegane jak przejaw zaradności. Takie poglądy są efektem braku zaufania do państwa i wynikają z przekonania, że państwo źle gospodaruje wpływami z podatków. Należy przy tym pamiętać, że pracujący w szarej strefie, nie płacąc podatków i składek na ubezpieczenie społeczne, korzystają jednak z usług finansowanych z podatków (edukacji publicznej, służby zdrowia, pomocy społecznej, bezpieczeństwa publicznego itd.) Pracujący w gospodarce oficjalnej ponoszą więc dodatkowy ciężar podatkowy.

Wielu ekonomistów i analityków dostrzega zarówno korzystne, jak i niekorzystne skutki występowania nierejestrowanych form działalności gospodarczej. Do pozytywnych stron istnienia gospodarki nieoficjalnej zalicza się na ogół [Mróz 2012]:

- neutralizację skutków bezrobocia przez częściową absorpcję nadwyżki podaży pracy w sektorze oficjalnym,
- stymulację popytu konsumpcyjnego dzięki uzyskiwaniu dodatkowych dochodów,
- możliwość podniesienia poziomu życia konsumentów i gospodarstw domowych,
- redukcję kosztów w przedsiębiorstwach prywatnych,
- mobilizujące oddziaływanie presji konkurencyjnej na niezbyt elastyczne i mobilne przedsiębiorstwa sektora oficjalnego, co pośrednio przyczynia się do ożywienia i poprawy koniunktury gospodarczej.

Doceniając pozytywne aspekty funkcjonowania gospodarki nieformalnej należy pamiętać o ujemnych skutkach funkcjonowania szarej strefy [Bełdzikowski 2011]:

- nieopodatkowana działalność gospodarcza powoduje zmniejszenie dochodów budżetu państwa, co przyczynia się do obniżenia poziomu pomocy socjalnej i prowadzi zazwyczaj do zwiększania obciążeń podatkowych osób prawnych i fizycznych, płacących podatki,
- istnienie szarej strefy prowadzi do zanikania uczciwej konkurencji w działalności gospodarczej; przedsiębiorstwa wywiązujące się z obciążeń podatkowych, zwłaszcza małe i średnie, nie radzą sobie finansowo na wolnym rynku z nieopodatkowaną konkurencją,
- szara strefa sprzyja powstawaniu kryminalnych związków, niejasnych układów i zależności; organizatorom biznesowej działalności w szarej strefie zależy na szybkiej, masowej produkcji i natychmiastowym wprowadzeniu towarów do obrotu handlowego; szara strefa ze swej istoty hamuje postęp technologiczny i rozwój procesów zarządzania strukturami gospodarczymi, koncentruje ludzi przeważnie o niskich lub żadnych kwalifikacjach zawodowych; funkcjonowanie szarej strefy wpływa opóźniająco na gospodarcze procesy innowacyjne, może prowadzić do powiększania luki technologicznej i cywilizacyjnej w kraju,
- niepożądanym skutkiem istnienia szarej strefy jest też ukształtowanie się negatywnych wzorców etyki gospodarowania, np. naganne praktyki biznesowe, kult cwaniackiej zaradności życiowej itp.

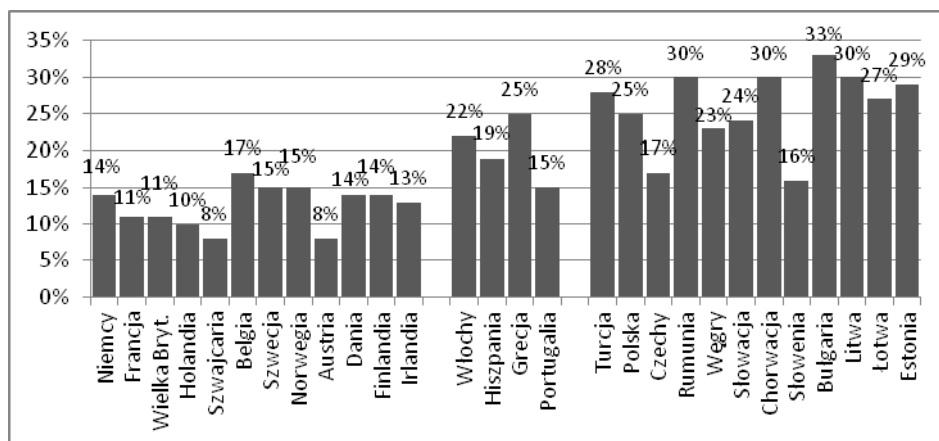
Elementy szarej strefy w gospodarce europejskiej

Szara strefa, zwana również „gospodarką cienia”, jest obecnie drugą po USA gospodarką świata. Wytwarza się w niej produkcję o wartości 10 bln USD, czyli 16% PŚB, zatrudnionych w niej jest 1,8 mld pracowników, czyli połowa pracujących w gospodarce światowej, rozwija się w tempie 8% rocznie i obniża światowe dochody podatkowe o co najmniej 2 bln USD rocznie [Zieliński 2012].

Szara strefa występuje oczywiście również w gospodarce europejskiej. W 2011 roku szarą strefę w Europie szacowano na 2,2 bln euro. Udział jej w PKB średnio dla wszystkich krajów Unii Europejskiej wynosił 19,5%. Rysunek 1 przedstawia zakres szarej strefy w poszczególnych krajach Unii Europejskiej, według jej procentowego udziału w PKB. Możemy zaobserwować, że w Austrii i Szwajcarii udział szarej strefy w PKB wynosi 8%, natomiast w najsłabiej rozwiniętych krajach Europy, takich jak Bułgaria, Chorwacja, Litwa i Estonia udział ten wynosi 30% [Schneider 2011]. W Europie Wschodniej rozmiar szarej strefy jest znacznie większy niż w Europie Zachodniej, chociaż w Czechach czy Słowenii jest niższy niż krajach południowej Europy (rys 1.).

Według Schneidera [2011] można wyróżnić dwa obszary szarej strefy. Pierwszy z nich to praca „na czarno”, która dotyczy pracowników niezarejestrowanych, unikających płacenia podatków. Tego typu działania obejmują dwie trzecie szarej strefy. Praca nielegalna jest powszechnie podejmowana w usługach budowlanych, w rolnictwie i gospodarstwach domowych przy takich pracach jak sprzątanie, opieka nad dziećmi, opieka nad osobami starszymi czy korepetycje. Według ostatnich badań przeprowadzonych przez Schneidera [2011] w tak rozwiniętym kraju europejskim, jakim są Niemcy 30-35%

pracowników podejmowało drugą, lub nawet trzecią pracę, nie deklarując dodatkowego dochodu. Gospodarka niemiecka traci na tym miliardy euro rocznie.

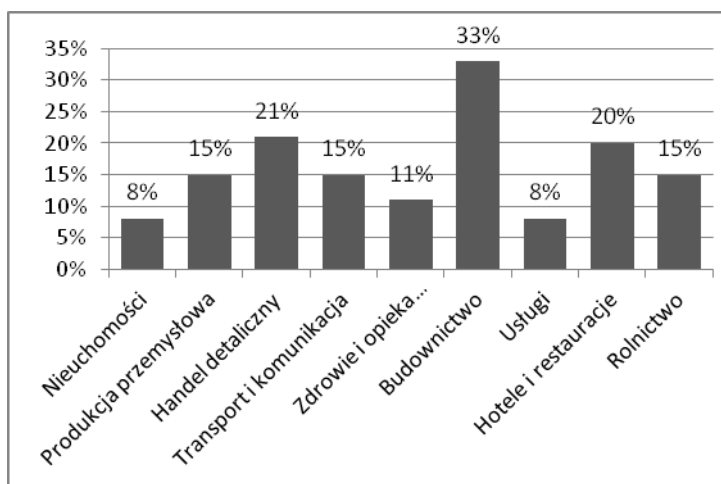

Rys. 1. Udział szarej strefy w PKB w krajach europejskich w 2011 roku

Fig. 1. The shadow economy share in the GDP of European countries in 2011

Źródło: [Schneider 2011].

Pozostała jedna trzecia szarej strefy obejmuje przede wszystkim działalność usługową, handlową, np. sklepy, bary, restauracje, taksówki itd., przy której ujawnia się tylko część uzyskanych dochodów, unikając tym samym części obciążeń podatkowych.

Rys. 2. Udział szarej strefy w działach gospodarki europejskiej w 2011 roku

Fig. 2. The shadow economy share in the European economy sectors in 2011

Źródło: [Schneider 2011].

W Europie zdecydowanie największy udział szarej strefy występuje w budownictwie, mniejszy w handlu detalicznym, usługach restauracyjnych i hotelarskich (rys 2.). Udział szarej strefy w rolnictwie jest ponad dwukrotnie mniejszy niż w budownictwie i wynosi około 15%.

Tabela 1. Szara strefa w Hiszpanii i w Polsce według sektorów w 2009 roku

Table 1. The shadow economy share in Spain and Poland by sector in 2009

Sektory gospodarki	Hiszpania		Polska	
	PKB, mln euro	Udział szarej strefy w PKB, %	PKB, mln euro	Udział szarej strefy w PKB, %.
Rolnictwo, myślistwo, leśnictwo	26 132	11,0	11 261	14,3
Rybołówstwo	1 189	9,2	44	0,0
Przemysł wydobywczy, górnictwo	1 929	0,0	6 738	0,0
Produkcja przemysłowa	133 528	16,5	57 630	22,9
Energia elektryczna, gaz i woda	26 041	0,0	11 408	0,0
Budownictwo	113 516	29,3	22 975	38,2
Handel hurtowy i detaliczny	9 511	18,3	56 637	23,9
Hotele i restauracje	79 141	19,2	3 754	13,4
Transport, gospodarka magazynowa, komunikacja	70 955	14,6	23 042	9,6
Pośrednictwo finansowe	69 373	0,0	11 884	0,0
Nieruchomości	179 105	9,2	44 841	0,0
Obrona, administracja publiczna, ubezpieczenia społeczne	69 924	0,0	18 804	0,0
Edukacja	54 770	0,0	14 869	0,0
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	68 223	11,0	11 831	0,0
Inne usługi społeczne i publiczne	41 404	9,2	12 922	9,6
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	8 575	12,8	1 773	14,3
Razem/średnio	1 053 316	19,5	310 413	25,9

Źródło: [Schneider 2011].

Porównując takie dwa zbliżone wielkością kraje jak Hiszpania i Polska widzimy zdecydowane różnice w wielkości PKB tych krajów, jak też w udziale w nim szarej strefy. PKB Hiszpanii jest prawie trzykrotnie większy niż w Polsce i jednocześnie udział szarej strefy w gospodarce tego kraju jest znacznie niższy niż w Polsce. Podobnie jak w całej Europie, również w tych dwóch analizowanych krajach największa szara strefa występuje w budownictwie i w produkcji przemysłowej (tab. 1.). Wątpliwości mogą budzić niektóre wyniki badań przeprowadzonych przez Schneidera. Trudno się zgodzić z tym, że w Polsce szara strefa nie występuje, lub też występuje jedynie w minimalnym stopniu, np. w ochronie zdrowia czy nawet w rybołówstwie.

Oszustwa podatkowe oraz unikanie podatków w Unii Europejskiej

Ważnym elementem funkcjonowania szarej strefy są oszustwa podatkowe, lub też unikanie podatków jako działanie w granicach prawa. Szacuje się, że straty na skutek oszustw podatkowych w Unii Europejskiej sięgają 850 mld euro rocznie, natomiast straty spowodowane legalnym uchylaniem się od płacenia podatków dochodzą do 150 mld euro rocznie. Na skutek nielegalnych bądź legalnych działań Unia Europejska traci 1 bln euro rocznie, co, jak wskazują statystyki, stanowi połowę strat podatkowych gospodarki światowej [Murphy 2012].

Oczywiście inny jest mechanizm stosowany przez podmioty dopuszczające się oszustw podatkowych, inny w przypadku podmiotów legalnie unikających podatków.

Najczęściej spotykane oszustwa podatkowe to [Barszcz 2010]:

- praca "na czarno", bez podpisanej umowy, bez rejestrowania pracy,
- deklarowanie zaniżonej wysokości faktycznego wynagrodzenia; zazwyczaj odbywa to się w ten sposób, że do umowy o pracę wpisywana jest kwota niższa niż faktycznie wypłacana,
- prowadzenie działalności gospodarczej bez jej ujawnienia,
- "sprzedaż kosztów", polegająca na tym, że spółka ponosząca straty, a więc niepłacąca podatków, wystawia fakturę na fikcyjne usługi najczęściej reklamowe, doradcze, najem, remonty i naprawy itd.
- podrabianie towarów akcyzowych (alkohol i wyroby tytoniowe), wprowadzanie do obrotu paliw z zaniżoną akcyzą; działania te należą do najpoważniejszych oszustw podatkowych, popełnianych przez zorganizowane grupy przestępcze.

Osoba fizyczna lub prawna działając w granicach prawa może:

- płacić mniejszy podatek niż wynika ze stawek podatkowych poszczególnych krajów,
- płacić podatek w złym miejscu,
- płacić podatek w nieodpowiednim czasie.

Uchylający się od płacenia podatków mogą prowadzić np. następujące działania:

- przesuwać swoje dochody na osoby lub podmioty, których opodatkowanie jest niższe,
- zmieniają lokalizację transakcji, co jest łatwiejsze do przeprowadzenia przez duże przedsiębiorstwa, a szczególnie korporacje transnarodowe, które posiadają wiele filii, a poza tym mogą je otwierać w krajach o niskich podatkach lub też w „rajach podatkowych”,
- zmieniają charakter transakcji, tak by wydawała się ona być inną niż jest w rzeczywistości; jedną z powszechnie stosowanych technik jest konwersja dochodu podlegającego opodatkowaniu na taki, który z różnych powodów z opodatkowania jest zwolniony lub jest niżej opodatkowany; wykonanie tego w obszarze systemu podatkowego jednego państwa jest trudne, łatwiej jednak zaplanować taką konwersję z wykorzystaniem struktur międzynarodowych; wiedząc przykładowo, że w niektórych państwach mamy do czynienia z szerokim zwolnieniem podatkowym w zakresie zysków kapitałowych oraz wiedząc, że wypłata dywidendy pomiędzy spółkami kapitałowymi również może być zwolniona z podatku, można zaplanować konwersję zysku operacyjnego spółki na zwolniony z

opodatkowania zysk kapitałowy spółki zagranicznej, a ten z kolei wypłacić jako dywidendę z powrotem do własnej spółki.

Tabela 2. Straty podatkowe jako skutek istnienia szarej strefy w krajach Unii Europejskiej w 2009 roku

Table 2. Tax losses as a result of the shadow economy existence in the European Union member states in 2009

Kraj	PKB, mld euro	Udział szarej strefy w gospodarce, %	Obciążenia podatkowe, %	Rozmiar szarej strefy, mld euro	Straty podatku wskutek istnienia szarej strefy, mld euro
Austria	284,0	9,7	47,2	27,5	11,8
Belgia	353,0	21,9	43,5	77,3	33,6
Bułgaria	36,0	35,3	28,9	12,7	3,7
Cypr	17,0	28,0	35,1	4,8	1,7
Czechy	145,0	18,4	34,5	26,7	9,2
Dania	234,0	17,7	48,1	41,4	19,9
Estonia	15,0	31,2	35,9	4,7	1,7
Finlandia	180,0	17,7	43,1	31,9	13,7
Francja	1 933,0	15,0	41,6	290,0	120,6
Niemcy	2 499,0	16,0	39,7	399,8	158,7
Grecja	230,0	27,5	30,3	63,3	19,2
Węgry	98,0	24,4	39,5	23,9	9,4
Irlandia	156,0	15,8	28,2	24,6	7,0
Włochy	1 549,0	27,0	43,1	418,2	180,3
Łotwa	18,0	29,2	26,6	5,3	1,4
Litwa	27,0	32,0	29,3	8,6	2,5
Luksemburg	42,0	9,7	37,1	4,1	1,5
Malta	6,2	27,2	34,2	1,7	0,6
Holandia	591,0	13,2	38,2	78,0	29,8
Polska	354,0	27,2	31,8	96,3	30,6
Portugalia	173,0	23,0	31,0	40,0	12,3
Rumunia	122,0	32,6	27,0	39,8	10,7
Słowacja	66,0	18,1	28,8	11,9	3,4
Słowenia	36,0	26,2	37,6	9,4	3,5
Hiszpania	1 063,0	22,5	30,4	239,2	72,7
Szwecja	347,0	18,8	46,9	65,2	30,5
W. Brytania	1 697,0	12,5	34,9	212,1	74,0
Suma lub średnia	12 271,2	22,1	35,9	2 258,2	864,3

Źródło: [Murphy 2012].

W 2012 roku została opublikowany przez Roberta Murphy raport dotyczący m.in. strat podatkowych, jako skutku istnienia szarej strefy [Murphy 2012].

Szara strefa w powyższym badaniu została zdefiniowana jako legalna produkcja dóbr i usług, która została ukryta przed administracją państwową z następujących powodów:

- w celu uniknięcia płacenia podatków,
- w celu uniknięcia płacenia składek na ubezpieczenie społeczne,
- aby unikać przestrzegania norm prawnych rynku pracy, takich jak np. płaca minimalna, normy bezpieczeństwa itd.,

- aby unikać stosowania pewnych procedur administracyjnych, takich jak np. przesyłanie danych statystycznych, wypełnianie ankiet itd.

Tym samym w przeprowadzonym badaniu nie uwzględniono działań przestępczych, takich jak kradzieże z włamaniem, rabunek, przemyt, handel narkotykami itd.

Szara strefa tak zdefiniowana obejmuje ponad 22% gospodarki Unii Europejskiej. Wyraźnie widoczna jest jednak następująca prawidłowość. Im silniejsza jest gospodarka danego kraju, tym mniejszy jest w niej udział szarej strefy. W gospodarce Polski udział szarej strefy wynosi ponad 27%, podobnie jak w Grecji czy we Włoszech, natomiast w takich krajach jak Wielka Brytania, Francja i Włochy udział ten jest zdecydowanie mniejszy (tab.2). Występowanie szarej strefy przyczynia się w Unii Europejskiej do olbrzymich strat wpływów ze świadczeń podatkowych. W 2009 roku straty podatku z tytułu istnienia szarej strefy wyniosły ponad 860 mld euro. Jest to ponad 105% wydatków na opiekę zdrowotną w Unii Europejskiej [Murphy 2012].

Unikanie podatków przez korporacje transnarodowe

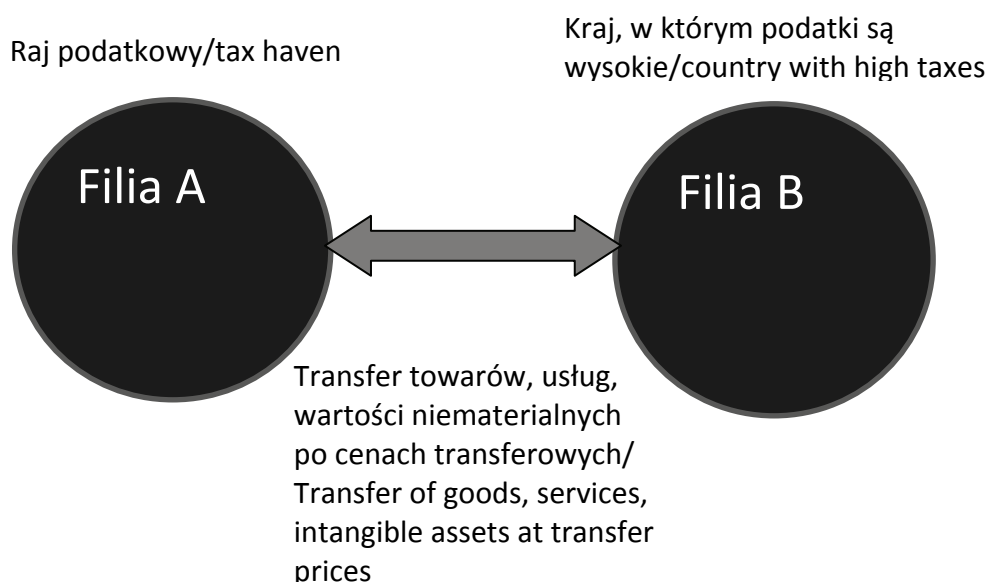
Postępujący proces globalizacji sprawia, że na początku obecnego stulecia blisko 40% handlu światowego stanowił handel wewnątrz korporacyjny [Globalizacja... 2002]. Transakcje w korporacjach dokonywane są pomiędzy centralą a jej filiami, a także pomiędzy filiami. W transakcjach tych wykorzystywane są ceny transferowe, czyli ceny produktów lub usług stosowane w transakcjach zawieranych między wyodrębnionymi jednostkami organizacyjnymi tego samego podmiotu gospodarczego lub między podmiotami powiązаныmi. Dodatkowo korporacje transnarodowe otwierają swoje filie w „rajach podatkowych”, tzn. w miejscach, w których stwarzane są szczególnie korzystne warunki dla prowadzenia działalności gospodarczej, ponieważ nie nalicza się tam podatków dochodowych albo też podatki te są bardzo niskie. Korporacje manipulują cenami transferowymi w taki sposób, by filie uzyskiwały jak najwyższe przychody w rajach podatkowych a generowały jak najwyższe koszty w krajach, w których podatki są wysokie. Dzięki tym działaniom korporacje dokonują transferu zysków z krajów czy regionów gdzie podatki są wysokie do krajów, gdzie podatki nie występują lub są bardzo niskie, osiągając w ten sposób maksimum sumarycznego zysku po opodatkowaniu [Kraciuk 2010].

Korporacje transnarodowe składają się z wielu podmiotów zależnych rozmieszczonych często w dziesiątkach lub nawet setkach krajów. Wielkie przedsiębiorstwa, a przede wszystkim korporacje transnarodowe, dzięki swojej strukturze i działalności w skali międzynarodowej mogą redukować obciążenia podatkowe. Poszczególne filie korporacji płacą podatki takie, jakie obowiązują w krajach ich lokalizacji. Rozproszenie geograficzne filii korporacji sprawia, że mogą one działać realizując globalną efektywność całej korporacji, a nie jej poszczególnych jednostek organizacyjnych.

Mogą to robić poprzez:

- wykorzystywanie cen transferowych różniących się od cen rynkowych,
- przenoszenie aktywów generujących wyższe dochody do krajów i regionów, w których są niższe stawki podatkowe,
- otwieranie filii typu offshore w rajach podatkowych,

- dokonywanie transferu zysków przez transfer towarów lub usług między filiami zlokalizowanymi w rajach podatkowych a filiami zlokalizowanymi w krajach, w których są wysokie podatki (rys 3.)

Rys. 3. Mechanizm transferu zysków przez korporacje transnarodowe

Fig. 3. The mechanism of profits transfer by transnational corporations

Źródło: opracowanie własne.

Jednak w przypadku takich transakcji władze podatkowe kraju o wysokich podatkach mogą porównać cenę transferową z ceną rynkową i dokonać odpowiedniej korekty dochodów, wówczas, gdy różnica pomiędzy tymi cenami jest znaczna. Dlatego też, z punktu widzenia korporacji, najkorzystniejszy jest transfer zysków przy transakcjach wartości niematerialnych, ponieważ przy nowych licencjach, patentach nie występują ceny rynkowe i istnieje duża dowolność w ustalaniu cen transferowych [Krasiuk 2012]. Dzięki takim działaniom korporacje transnarodowe minimalizują obciążenia podatkowe.

Oszustwa podatkowe, unikanie płacenia podatków czy też ucieczka kapitału stały się ważnymi problemami globalnymi współczesnej gospodarki światowej. Zjawiska te są wyraźnie widoczne od ostatniego kryzysu finansowego z 2008 roku. Bardzo trudno jest obliczyć bądź oszacować wielkość kapitału finansowego przechodzącego przez raje podatkowe lub też w nich ukrytego. Sieć organizacji Tax Justice Network NGO szacuje, że w rajach podatkowych ulokowano 9,2 bln euro. Stale rośnie też liczba rajów podatkowych. W 1970 roku było ich 25, obecnie ich liczba wynosi 72. W roku 1996 na szczycie G7 określono fakt istnienia rajów podatkowych jako ciemną stronę procesów globalizacji, przede wszystkim dlatego, że szkodliwa konkurencja podatkowa zaburza funkcjonowanie systemów podatkowych w poszczególnych krajach, a także wpływa niekorzystnie na handel i inwestycje międzynarodowe. Szacuje się, że do Kajmanów, Brytyjskich Wysp Dziewiczych, Bermudów i Wysp Bahama napływa 52% kapitału spekulacyjnego świata

[Palan i in. 2010]. Według organów regulacyjnych raje podatkowe przyczyniły się w dużym stopniu do światowego kryzysu finansowego, do pogłębienia się światowego kryzysu zadłużeniowego oraz do spekulacji zachodzących na rynkach towarowych [Escario i Berrio 2011].

Straty spowodowane uchylaniem się od płacenia podatków przez przedsiębiorstwa, a przede wszystkim korporacje transnarodowe, prowadzą do większego obciążenia podatkiem od wynagrodzeń pracowników. Ponadto uchylanie się przez korporacje transnarodowe od płacenia podatków sprawia, że prowadzą one nieuczciwą konkurencję z lokalnymi małymi i średnimi przedsiębiorstwami. W efekcie pogłębia to nierówności społeczne i osłabia spójność społeczną kraju.

Szczególnie dotkliwe skutki uchylania się od podatków przez korporacje odczuwają kraje rozwijające się. W krajach tych większy udział w budżecie mają wydatki socjalne niż w krajach rozwiniętych. Według organizacji pozarządowej Christian Aid kraje rozwijające się tracą na szkodliwych praktykach podatkowych 160 mld dolarów rocznie [Robbing... 2009].

Szkodliwe praktyki podatkowe nie są stosowane wyłącznie w krajach słabo rozwiniętych przez nieznaną korporacje. Szeroko nagłaśniane przez media były działania dwóch wielkich znanych korporacji amerykańskich: Google oraz Praxair.

Google jest jedną z najbardziej znanych korporacji na świecie. Jej olbrzymi wzrost obrotów związany jest z szybkim rozwojem internetu w globalizującym się świecie. Pomimo niesamowitego sukcesu i szybko rosnącej liczby użytkowników korporacja Google zmniejszyła w przeciągu trzech lat obciążenie podatkowe o 3,1 mld USD, a jej podatek od zysku za granicą zmalał o 2,4% [Palan i in. 2010]. Stało się tak, ponieważ korporacja ta dokonała transferu zysków z centrali oraz z filii zlokalizowanych w krajach o wysokich podatkach do stref offshore. Dokonała tego przede wszystkim przez sprzedaż praw własności intelektualnej.

Praxair jest międzynarodowym przedsiębiorstwem gazów przemysłowych zlokalizowanym w USA, z oddziałami w ponad czterdziestu krajach. Jest to jedno z najbardziej dochodowych przedsiębiorstw na świecie. W 2004 roku centrala tej korporacji, wykorzystując ceny transferowe, zakupiła w jednym ze swoich oddziałów akcje za kwotę 142 mln euro, a tydzień później sprzedała je innej filii za kwotę 92 mln euro. Transakcja ta wygenerowała stratę księgową w wysokości 50 mln euro, co pozwoliło na znaczną redukcję obciążeń podatkowych.

Można przypuszczać, że wiele korporacji prowadzi podobne działania i w ten sposób redukuje swoje obciążenia podatkowe, a także redukuje koszty transakcyjne.

Podsumowanie

Funkcjonowanie szarej strefy, w tym oszustwa podatkowe i uchylanie się od opodatkowania, ograniczają możliwości państw w zakresie zwiększania dochodów budżetowych i realizacji polityki gospodarczej. Należy pamiętać, że większość podatników chce na ogół wypełniać zobowiązania podatkowe. Szczególnie w obecnym trudnym okresie ci uczciwi podatnicy nie powinni ponosić dodatkowego ciężaru większych podatków, aby wyrównać straty dochodów budżetowych powstałe z winy oszustów podatkowych i podmiotów uchylających się od opodatkowania. Należy skupić uwagę na zwalczaniu oszustw i uchylaniu się od opodatkowania. Dzięki ograniczeniu tych szkodliwych zjawisk

dochody podatkowe państw członkowskich mogą się zwiększyć, co podniesie także ich pole manewru w zakresie restrukturyzacji systemów podatkowych w sposób, który będzie korzystny dla wzrostu gospodarczego [Komunikat... 2012]. Zwiększenie wydajności i skuteczności poboru podatków jest zatem coraz bardziej konieczne. Problem oszustw podatkowych i uchylania się od opodatkowania należy rozwiązywać na trzech poziomach. Po pierwsze, należy usprawnić pobór podatków w kraju. Po drugie, istnieje potrzeba zwiększenia współpracy transgranicznej między organami podatkowymi różnych krajów. Po trzecie istnieje potrzeba jasnej i spójnej polityki wypracowywanej przez ugrupowania integracyjne i organizacje międzynarodowe, wyznaczającej i propagującej standardy na szczeblu międzynarodowym. Konieczne są tutaj przede wszystkim działania mające na celu ograniczanie liczby rajów podatkowych oraz zmniejszenie możliwości stosowania cen transferowych.

Literatura

- Barszcz M. [2010]: Szara strefa. Raport na temat najczęstszych oszustw podatkowych. BCC, Warszawa.
- Beldzikowski R. [2011]: Kontrola skarbowa. Uprawnienia, struktura, skuteczność. Difin, Warszawa.
- Escario J.L., Berrio D. [2011]: The fight against tax havens and tax evasion. Progress since the London G20 summit and the challenges ahead. Fundation Alternativas, Documento de Trabajo nr 59.
- Globalizacja, mechanizmy i wyzwania. [2002]. B. Liberska B. (red.). PWE, Warszawa.
- Gołębiowski G. [2007]: Zjawisko szarej strefy z uwzględnieniem gospodarki polskiej. *Współczesna Ekonomia* nr 1.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie konkretnych sposobów usprawnienia walki z oszustwami podatkowymi i uchylaniem się od opodatkowania, w tym w odniesieniu do państw trzecich. COM (2012) 351 final. [2012]. [Tryb dostępu:] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0351:FIN:PL:PDF>. [Data odczytu: marzec 2012].
- Kraciuk J. [2010]: Rola fuzji i przejęć w procesach koncentracji w polskim przemyśle spożywczym. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kraciuk J. [2012]: Transakcje pozarynkowe w świetle teorii kosztów transakcyjnych, *Roczniki Naukowe SERIA* t. XIV, z. 1.
- Murphy R. [2012]: Closing the European Tax Gap. A report for Group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats in the European Parliament. Tax Research LLP, Norfolk. [Tryb dostępu:] [http://search.babylon.com/?q=Marphy+R.+\[2012\]%3A+Closing+the+European+Tax+Gap.+A+report+for+Group+of+the+Progressive+Alliance+of+Socialists+%26+Democrats+the+European+Parliament%2C+Norfolk&s=web&as=0&rlz=0&babsrc=home](http://search.babylon.com/?q=Marphy+R.+[2012]%3A+Closing+the+European+Tax+Gap.+A+report+for+Group+of+the+Progressive+Alliance+of+Socialists+%26+Democrats+the+European+Parliament%2C+Norfolk&s=web&as=0&rlz=0&babsrc=home). [Data odczytu: marzec 2013].
- Mróz B. [2012]: Szara strefa a dylematy polityki gospodarczej. [Tryb dostępu:] http://www.univ.rzeszow.pl/pliki/Zeszyt4/21_mr0z.pdf. [Data odczytu: marzec 2013].
- Palan R., Murphy R., Chavagneux C., [2010]: Tax havens. How globalization really works. Cornell University Press. Ithaca, NY.
- Pietrasz P. [2007]: Opodatkowanie dochodów nieujawnionych. Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Robbing the poor to keep the rich tax-free. A Christian Aid report March 2009. [2009]. Christian Aid. [Tryb dostępu:] <http://www.christianaid.org.uk/Images/false-profits.pdf>. [Data odczytu: marzec 2013].
- Schneider F. [2011]: The Shadow Economy in Europe, 2011. Using payment systems to combat the shadow economy. AT Kearney, Linz.
- Szara strefa. [2012]. NBPortal.pl. Portal edukacji ekonomicznej. [Tryb dostępu:] <http://www.nbportal.pl/pl/commonPages/EconomicsEntryDetails?entryId=15&pageId=608> [Data odczytu: styczeń 2013].
- Zieliński M. [2012]: Druga gospodarka. [Tryb dostępu:] <http://www.ekonomia24.pl/artykul/854874.html>. [Data odczytu marzec 2013].